

Tolkien univerzumai II.

A gyűrűk szerepe Tolkien világában

Galuska László Pál Dr.

Magyar Nyelv és Irodalom Szakcsoport / Alaptudományi és Szakmódszertani Intézet,
Kecskeméti Főiskola / Tanítóképző Főiskolai Kar

Összefoglalás

Cikkünkben folytatjuk tovább a tolkien fantasyvilág szimbólumrendszerének áttekintését. Ezúttal a Hatalom Gyűrűinek jelképrendszerét vizsgáljuk meg közelebbről, kulturális előképek, létrehozásuk célja, tulajdonságaik, működésük, tulajdonosaik, sorsuk és a világ működésére gyakorolt hatásuk szempontjából.

Abstract

In our essay we would like to continue the outline of the tolkienian fantasy-world's symbol system. This time we get a nearer view of the emblems of the Power-Rings, point of view of cultural prefiguration, the purpose of their creation, major attributes, functions, owners, destinies and their effect onto the world's control.

Kulcsszavak: Tolkien, fantasy, szimbólum, Egy Gyűrű, mágia, hatalom-elmélet

Keywords: Tolkien, fantasy, symbol/emblem, The One Ring, magic, Power Theory

1. A Gyűrűk kulturális ősképeiről

Tolkien városairól és a városok elrendezésének, geometriájának szimbolikájáról egy korábbi írásunkban¹ már említést tettünk. Jelen dolgozatunkban a Tolkien világot meghatározó és a teremtés munkájába beleavatkozó Gyűrűkről és azoknak jelképiségéről kívánunk szót ejteni. A szerző által létrehozott „másodlagos univerzum”² bőven merít az északi folklórból, ezt már Tolkien első elemzői is megállapítják.³ Azonban a gyűrűk motívuma sokkal egyetemesebb és szerteágazóbb. Az északi germán és kelta mondavilág varázsgyűrűi általában „egyszerűbb” mágikus tárgyak: segítségükkel egyik helyről a másikra kerülhetünk, esetleg varázslényeket hívhatunk segítségül, netán láthatatlanná válhatunk. Más kultúrákban a gyűrű sokkal összetettebb jelentéssel bír: a Hatalom (*Potentia*) eszköze, amelyet alakja is kifejez: önmagába visszatérő kör alkotja, s ezzel a végtelenség fogalmának ad egyfajta anyagi értelmezést.

Ha elfogadjuk Peter M. Candler azon megállapítását, amely szerint Tolkien ismerte a zoroasztriánus hitrendszert,⁴ érdekes kulturális előképekre bukkanhatunk. A zoroasztriánus vallás – mint a legtöbb ősi közel-keleti mitológia – a teremtés lendületét az isteni harcból

¹ GALUSKA László Pál, 2013. 77 – 84. p.

² „Secondary universe” lásd: CARTER, Lin, 1973. 124. p.

³ „The scenery of Middle-earth seems quite familiar to us: we have visited something quite like this world of untamed forests and adventurous quests and dragon-guarded treasure in the Norse sagas and eddas, the German *Nibelungenlied* epic, Wagner's Ring cycle' and - for that matter! - Grimm's fairy tales. It is the familiar heroic or mythological age of Northern European folklore, legend, and epic literature, decked out with newly invented names.” CARTER, Lin, 1973. 114. p.

⁴ CANDLER (Jr.), Peter M. 2006. http://tolkiengateway.net/wiki/Peter_M._Candler,_Jr.

(teomachia) származtatja.⁵ Zarathustra (Zoroaszter) vallási rendszere (és az abból táplálkozó gnoszticizmus) teremtéstörténete mindenesetre feltűnően emlékeztet Tolkien kozmogóniájára és isteni rendszerére. Létezik egy Atyaisten, aki az általa teremtett univerzumon kívül helyezkedik el, és minden általa lett. Ezt az egyetlen Atyát Zoroaszternél Ahura Mazdá (Ormuzd) néven ismerjük. Ő a világteremtő és -fenntartó. Azonban a teremtés egy pontján hatalmának jelentős részét segítő alacsonyabb istenségek, a szpenták kezébe adja, és rájuk bízva, hogy fejezzék be a munkáját. (A világ fogyatékoságainak ez az egyik logikus magyarázata: nem egy Eszményi Alkotó, hanem annak kevésbé tökéletes gyermekei „rontották el” a mindenséget.) Ormuzd többek között megbízza egyik legkedvesebb és legragyogóbb fiát, az Angra Mainju (Ahrimán) nevű szpentát, hogy az emberek létrehozását követően közvetítse majd azok felé a jó és a gonosz közötti választás lehetőségét (azt a tudást, amely csak az isteni szellemmel felruházott lényeknek jár). De Ahrimán beleroppan ebbe a mérhetetlen hatalomba, lényegileg megzavarodik az elméje: atyja és a többi istenség ellen fordul, s ettől kezdve csak azon munkálkodik, hogyan szerezze meg az univerzum fölötti teljes uralmat.⁶ Ez a történet nem kevésbé emlékeztet a Tolkien által leírt világteremtésre, Ilúvatar, az Egyetlen Atya, Melkor/Morgoth, a Lázadó és az ainuk históriájára.⁷

Minket azonban most csak elsődlegesen a Gyűrűk és a hozzájuk kapcsolódó tolkieni filozófia forrása érdekel. Nos, figyelemre méltó momentum, hogy a zoroasztriánus vallás ábrázolatain a mindenható Ormuzd gyakorta gyűrű alakú testtel jelenik meg. (Lásd: **Függelék**, 1. ábra) Ez a sajátosság éppen omnipotenciájára, hatalmának felfoghatatlan, végtelen jellegére utal. Annak a teremtő erőnek a vizuális kifejezése, amelyet Tolkien a „Will”, ill. az „Olthatatlan Láng” terminológiával próbált érzékeltetni *A szilmarilokban* és az *Elveszett mesék* könyvében közzétett feljegyzéseiben.⁸ Azt a pillanatot, amikor Ormuzd Ahrimánnak adja a hatalmat, számos ábrázolás örökíti meg: hiszen egy igen fontos pillanat ez, a világ elrontásának a kezdőpontja. Az Atyaisten és a Fiúisten az ábrázolatokon lóháton közelítenek egymás felé (ahogy a közel-keleti fejedelmek a diplomáciai érintkezések alkalmával), s Ormuzd a hatalom átruházásának jeleként egy jókora *Gyűrűt* ad Ahrimán kezébe. (Lásd: **Függelék**, 2. ábra)

Más Tolkien-magyarázatok szerint Szauron a gnosztikus teológia *Arkhónjaként* (itt ördög jelentésében)⁹ is értelmezhető. Ha ebből az aspektusból vizsgáljuk a Gyűrűk szerepét egy másik ábrázolás tűnhet a szemünkbe. Bár a diadalmas egyház évszázadokig mindent megtett, hogy visszaszorítsa a gnoszticizmus rendszerét, hatásai alól teljesen nem tudta kivonni magát, képi világában akaratlanul is gnosztikus elemek jelennek meg. Egy szépen illusztrált középkori kódexben ismert ábrára bukkanhatunk: Krisztus megkísértésére, ahogy a szinoptikus evangéliumokban (*Mt 4:1-11; Mk 1:12; Lk 4:1-13*) olvasható. Azt a jelenetet láthatjuk, amikor a Sátán felviszi a Messiást egy nagy hegyre, és felajánlja neki a világ feletti hatalmat, amennyiben hódolatot mutat be ölébe. A Kísértő és Krisztus ábrázolása azonnal felismerhető, érdekesebbek számunkra a gazdagság és a hatalom attribútumai: állatok, korona, kelyhek, aranyedények, elefántcsont, tömjén és mirha jelenítik meg a képen földi gazdagságot. Az ördög a kezében – hatalmának jelképeként – egy hangsúlyosan túlméretezett *Gyűrűt* nyújt Krisztus felé, aki kifejező gesztussal elhárítja azt. A Sátán ruhaujjából mintegy kiszórt világi javak között több gyűrű is látható, ami arra utal, hogy *minden* evilági

⁵ FEJES János, 2012. 39. p.

⁶ SELIGMANN, Kurt, 1987. 21 – 23. p.

⁷ Tolkien teremtéstörténetével több műben is találkozhatunk, mindegyiket fia, Christopher John Reuel Tolkien szerkesztette atyja halála után. Többek között *A szilmarilok*, Bp., Európa, 2008, ill. a *Befejezetlen regék Númenorról és Középföldéről*, Bp., Európa 1996 c. kötetekben. Ezekben Christopher bőséges jegyzetanyaggal kíséri édesapja mitológiáját.

⁸ Az „Olthatatlan Láng”-gal kapcsolatban bővebben lásd pl.: *A szilmarilok*, 2008, 21. p., ill. *Elveszett mesék* könyve, 2011. 69. p., a „Will”-lel kapcsolatban lásd pl.: *A szilmarilok*, 50. p., ahol Aulë megteremti a törpöket.

⁹ FEJES János, 2012. 45. p.

hatalomnak és gazdagságnak a Gonosz a forrása Vajon ismerte-e Tolkien a Winchesteri Psalteriumot? Ez az egyik legjelentősebb kora-középkori anglo-normann szövegemlék, alig hihető, hogy egy oxfordi professzor ne találkozott volna vele, annál is inkább, mivel a kötet 1753 óta a British Museum (és annak könyvtára a British Library) anyagában van.¹⁰

2. A Gyűrűk kezdete

A tolkien világból tehát a Gyűrűk a Hatalom szimbólumai, és forrásuk – szolgáljanak bármilyen célra is – vitathatatlanul a Gonosz. A gonoszság pedig Melkor a lázadó ainu megjelenésével üti fel a fejét Ardán, Tolkien világában. A kérdés, most már csak az, milyen okból hozza létre a Gonosz erő magát a Gyűrűt.

Mind *A szilmarilok*, mind a *Befejezetlen regék* utal arra, hogy az ainuk teremő ereje véges.¹¹ Melkor, ahogy fokozatosan Morgoth-tá (a Világ Fekete Ellenségévé) válik, ahogy egyre több hitványságot művel, ahogy egyre több kreatúrát torzít a maga sötét képére, ahogy mindegyre a teremtés tönkretételén munkálkodik, elveszíti, mintegy szétsztoztatja az erejét. Végül már nem képes bármit is létrehozni, csupán hallatlan fizikai és szellemi fölényével uralja az általa kreált szörnyetegek, a balrogok, orkok, sárkányok és egyéb romboló erők seregeit. Ezek szaporítása már nem szükséges – önmagukat gyarapítják – kordában tartásukhoz, irányításukhoz pedig még mindig elég hatalma van. Ráadásul lázadása kezdetén több alsóbb istenséget (vagy angyalszerű lényt) – maiákat, akiket Ilúvatar az ainuk szolgálatára rendelt – sikerül maga mellé állítania a hatalom ígéretével. Többek között elcsábítja a leginkább Héphaisztosra vagy Ilmarinenre emlékeztető Aulë kovács- és bányászisten Mairon nevű maiáját. Ebből az eredetileg tiszta és fényes lényből lesz a későbbi Szauron, Melkor/Morgoth leghűségesebb és egyben legfélelmetesebb szolgálja. Szauron a tanúja lesz annak, amikor Fingolfin tündekirály megsebzti gyengülő gazdáját, s annak is, amikor az Izzó Harag Háborújának végén a teljesen demoralizálódott Melkort előráncigálják föld alatti palotájából, láncra verik, és kilövik a Sötétség Kapuján a Dolgok Falán túlra. Ekkor határozza el, hogy olyan művet hoz létre, amely mindörökre megőrzi és megújítja erejét.¹²

A Szauron által kreált Gyűrű tehát a hatalom őrzője. Ebbe a tárgyba önti bele gazdaja minden potenciálját, s ez – ki nem merülő energiaforrásként – őrző a belétáplált erőket. Csakhogy a Gyűrű lehetőségei mégiscsak végesek, akárcsak alkotója esetében: mindenkor használójának nagyobb hatalmat ad, de mindig gazdaja eredetileg már adott lehetőségeit növeli meg némiképp. Minél nagyobb formátumú a Gazda, annál nagyobb az átadott hatalom. Közben azonban el is torzít, mert már csak ilyen a hatalom természete.¹³ Bár látszólag csak megalkotóját szolgálja hűségesen, végül az ő hatalmát és ítélőképességét is tönkreteszi, ahogy Gandalf ezt már Frodónak is megmondta, még a Gyűrű Szövetségének megkötése előtt.¹⁴ A Gyűrű hatalma „kiterjeszti és átalakítja” hordozója egyéniségét. Mindeközben azonban alattomosan felőrli az egyén korábbi önazonosságát, s ezzel a szubjektumot egyre inkább a

¹⁰ Bővebben lásd: Winchester Psalter, http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Cotton_MS_nero_c_iv

¹¹ „Még azok is, akik a leghatalmasabbak Ilúvatar alatt, némely munkát csupán egyszer, egyetlenegyszer végezhetnek el.” – mondja Yavanna istennő, amikor arra kéri, támassa fel Melkor által elpusztított Két Fát. In: *A szilmarilok*, 2008. 91. p.

¹² *A szilmarilok*, 2008, 336. p.

¹³ Marjai Éva, 2011. 128 – 129. p., ill. SZAMOSI Gertrud, 2011. 195. p. Természetesen Tolkien említi először. Galadriel ezt mondja Frodónak: „Hát Gandalf nem mondta meg neked, hogy a Gyűrű minden birtokosának önmagához méretezett hatalmat ad? Mielőtt a hatalmat használni tudnád, még sokat kéne erősödnöd, s megedzened az akaratodat, hogy uralkodj másokon.” *A Gyűrűk Ura I.*, 2002. 487. p.)

¹⁴ „- Azt mondod, a Gyűrű veszélyes, sokkal veszélyesebb, mint hinném. Miért?

- Több okból – felelte a mágus. – Olyan nagy az ereje ... hogy végül is teljesen úrrá lenne bárki halandón, aki birtokolja. Ő lenne az ura a birtokosának.” (*A Gyűrűk Ura I.*, 2002. 74. p.)

hatalom és a birtoklás iránti vágy határozza meg.¹⁵

Láthatjuk, hogy a Szauron által megalkotott Gyűrű igen jelentős Tárty – még akkor is, ha az egész tolkieni univerzum egyik legfiatalabbjának, legkésőbb kitalált alkotóelemének számít. Azonban Tolkien történeteiben nem csupán egyetlen Gyűrű szerepel. Vessünk egy pillantást a többire is.

3. A Hatalom többi Gyűrűje

Amint az Egy Gyűrű megszületett gazdag fantáziájában, működni kezdett Tolkien perfekcionizmusra és szimbolikus megközelítésekre mindig is hajló teremtőereje. Gyűrűk egész rendszerét alkotta meg, amelyek logikusan beépültek világegyetemébe. Ahogy *A hobbit* nyomán megszületett *Gyűrűk Ura*-trilógiát visszamenőleg elkezdte „beleírni” mitologikus rendszerébe, nagyszabású számmisztika bontakozott ki elméjében, s ez az isteni matematika megjelenik az Egy Gyűrű megalkotásának és a Gyűrűk szétszétadásának¹⁶ varázsénekében is.¹⁷

A mágikus dalban tehát – és ne feledjük, Tolkien, a nyelvészprofesszor számára különösen fontos a szemantikában, no meg a nyelvzene titkos összefüggéseiben rejlő varázserő – összesen tizenkilenc másik Gyűrű szerepel. Ebből a Tizenkilencből tizenhatot Szauron készített el 1500 körül Celebrimborral és más tünde kovácsokkal együtt, amikor megjelent az eregioni noldók között, és „Annatar” („az Ajándékok Ura”) néven – jóindulattal színlelve – megtanította őket a gyűrűk megalkotására.¹⁸ A Tizenkilenc között azonban nyilvánvalóan a legfontosabbak közé tartozik a „tünde királyok” számára kikovácsolt Három. Ezekről egyébként nem túl gyakran, és semmiképp sem kimerítően esik szó a művekben. *A Gyűrűk Ura*-trilógián kívül részletesebben csak a Tolkien halála után kiadott *A szilmarilok*, ill. a *Befejezetlen regék Númenorról és Középföldéről* (továbbiakban, az egyszerűség kedvéért általunk csak a *BrNK*-ként említett) gyűjteményes kötet ejt szót róluk.

Ezekből megtudjuk, hogy a Három Hatalom-gyűrűt nem Szauron hanem Celebrimbor készítette 1590-ben, de mivel alkotóját Annatar álarcájában maga a Sötét Úr tanította meg a gyűrűművészség tudományára, mégis sikerült a befolyása alá vonnia azokat. Az első tündegyűrű a Vörös Narya. Aranyból kovácsolták, s ebbe egyetlen jókora tüzes rubintkő van beleépítve. Gil-Galad lindoni tündekirály birtokából Círdanhoz, a hajóácsokhoz kerül, majd ő adja tovább Gandalfnak annak megérkezésekor, mivel a mágus természetéhez nagyon is hozzátartozik a tűz: ha megszorítják, gyakran ennek az elemnek az erejével támad, ill. védekezik. A második a Fehér Nenyá. Ezüstös-fehér mithrilből kovácsolták, és gyémántkő van belefoglalva. A víz erejét hordozza. Tulajdonosa (talán a Vizek Ura, Ulmo hatására) nagyfokú jóstudományt nyer általa, de szívében olthatatlan vágy támad fel a tengerek után.

¹⁵ SZAMOSI Gertrud, 2011. 203. p.

¹⁶ „...s szétszította Középföle más népei között mindazoknak, akiket igája alá akart vonni, mert a fajtájuknak adatottnál nagyobb, titkos hatalomra vágytak. Hét Gyűrűt a törpöknek adott, az embereknek pedig kilencet, mert, mint minden más dologban, ebben is az emberek mutatták a legnagyobb készséget arra, hogy teljesítsék akarátát.” *A szilmarilok*, 2008. 337. p.

¹⁷ **A Gyűrűk varázsénekje:**

Three Rings for the Elven-kings under the sky,
Seven for the Dwarf-lords in their halls of stone,
Nine for Mortal Men doomed to die,
One for the Dark Lord on his dark throne
In the Land of Mordor where the Shadows lie.
One Ring to rule them all, One Ring to find them,
One Ring to bring them all and in the darkness bind them
In the Land of Mordor where the Shadows lie.

Három Gyűrű az ég alatt, tündék királyain,
Hét sziklaltok rejtekén, törp-urak ujjain,
Kilenc halálnak átadott, halandó emberen,
De Egy Gyűrű Sötét Trónján ülő Úré legyen;
Mordor földjén, hol nincs remény, és éj van szüntelen.
Egy Gyűrű Úr lesz Mind fölött, Egy Mindre rátalál,
Egy Gyűrű Mindent láncra ver, Egy a sötétbe zár,
Mordor földjén, hol nincs remény, és éj van, és halál.

(Saját fordítás)

¹⁸ Eregiont, vagyis Magyalföldet 750 körül alapítják meg a noldók maradékai Galadriel és hitvese, Celebrorn vezetésével. *BrNK*, 2011. 396 – 397. p. A terület – már elhagyatva és kopáran – *A Gyűrűk Urában* is szerepel.

Galadriel már elkészültekor megkapja Gil-Galadtól (más változat szerint készítőjétől, Celebrimbortól), és mindvégig birtokolja. A harmadik a Kék Vilya. Aranyból való, mint Narya, azonban kék zafírkövet illesztettek beléje. A levegő erejét birtokolja a gazdája. Kezdetben ez is Gil-Galadnál van, aki később hűbéresének, Elrondnak adja tovább.¹⁹

A Három elkészültének híre felbőszíti Szauront. Válaszul 1600 körül az Orodruin (a Végzet Hegye) tüzes katlanában – a tervezettnél jóval korábban – kiönti és kikalapálja az Egy Gyűrű aranyát. A Gyűrű alkalmas hatalmának megőrzésére, de nélküle legyengül, mivel az erőt elvette saját magától, és egy varázsékszerbe öntötte.²⁰ A Végzet Hegyének katlana azért szükséges, mert iszonyú forrósága még Szauron gazdájától, Melkortól való, s kisebb tűz szóba sem jöhet az Egy Gyűrű felolvasztása kapcsán: ezáltal szinte elpusztíthatatlan mágikus tárgy született. A leírásokból megtudjuk, hogy baljósan és végzetesen szép: sima arany karika, amelyen egyáltalán nincs semmilyen kő vagy dísz. Titka csak igen jelentős hő közlésekor tárul fel: oldalán finom véset válik ilyenkor láthatóvá, amely tünde-rúnákkal, de a Szauron által használt Fekete Beszéd szavaival az Egy Gyűrű varázsénekének utolsó, leghathatósabb igéit rögzíti: „*Ash nazg durbatulûk, ash nazg gimbatul, / ash nazg thrakatulûk, agh burzum-ishi krimpatul!*” (Egy Gyűrű Úr lesz Mind fölött, Egy Mindre rátalál, / Egy Gyűrű Mindent láncra ver, Egy a sötétbe zár). Ezeket az igéket majd Gandalf értelmezi Völgyzugolyban, Elrond udvarában, hiszen ő ismeri a Fekete Beszédet.²¹ A sötét szavak rávilágítanak az Egy Gyűrű igazi természetére: Ura hatalmában tart minden eregioni Gyűrűt, a Hármat is, nemcsak a Tizenkilencet.

1693-ban Szauron háborút indít a tündék ellen. 1695-ben elfogja és megkínóztatja Celebrimbort, a Gyűrűkészítőt. Celebrimbort halála előtt elárulja a számára értéktelenebb tizenhat Gyűrű lelőhelyét. A tizenhatból Hét a törpöké lett. Ezek gazdagságot hoznak tulajdonosaiknak, de később Szauron részben begyűjti, részben elpusztítja őket. Erről a Hétről nem sokat tudunk, valószínűleg köves gyűrűk. A törpök igen szívós és ellenálló lények, ezért személyiségükre nincs számottevő hatással a Hét Gyűrű, csupán még jobban felébreszti kincséhségüket.²² Maga Celebrimbort végül szörnyű kínhalált hal, s lemeztelenített testét az orkok meggyalázzák: zászlórúdra tűzik, és diadaljelvényként hordozzák maguk előtt. Mivel a törpök nélküle jutottak Gyűrűikhez, Szauron támadni kezdi (végül hatalmába keríti) Móriát, a törpök föld alatti birodalmát. Eregion a háborúk folyamán sívó pusztasággá válik, Elrond visszavonul a noldók maradékával, és 1697-ben megalapítja Völgyzugoly (*Imladris*) menedékét.²³

4. A Kilenc

A Tündék és a törpök Szauron ellenőrzése alól tehát kiesnek, ezért – bár nem tesz le arról a tervéről, hogy később hatalma alá vonja őket – érdeklődése a halandó emberek felé fordul. Az emberek – Ilúvatar Gyermekei közül a valák és a tündék után – harmadikként születtek meg. Ilúvatar Ardát eredetileg a tündéknek szánta, de Melkor elrontotta a teremtést. Ezért egy új fajra van szükség, olyanra, mely bizonyos tekintetben még a valáknál is félelmetesebb, legalábbis abban a tekintetben, hogy cselekedetei, döntései nincsenek kiszolgáltatva a sors erőinek, szabad akarattal bír, és képes felülmúlni korlátait. Ugyanakkor, minden teremtmény közül az ember hasonlít leginkább Melkorra a tündék szemében. Hogy ne követhessék

¹⁹ BrNK, 2011. 402. p., ill. A szilmarilok, 2008. 336 – 337. p.

²⁰ SZAMOSI Gertrud, 2011. 199. p.

²¹ SZAMOSI Gertrud, 2011. 197. p.

²² A törpök Gyűrűiről említés történik A Hobbit, 2011, A szilmarilok és a BrNK, 2011 lapjain. Pl. Szilmarilok, 337. p.

²³ BrNK, 400 – 405. p.

Morgothot a pusztításban, Ilúvatar kétarcú „ajándékot” ad az emberiségnek: a halandóságot, viszont – ezzel együtt – a legfontosabb szerepet szánja nekik a majdani világpusztulás utáni újjáteremtésben. Tudjuk, hogy maga Melkor ezért egyszerre gyűlöli, és rettegi az embereket, pedig ő keríti a legtöbbet közülük a hatalmába.²⁴

Szauron tehát – az amúgy is halandóknak szánt Gyűrűkkel – a másodkor elején megkörnyékezi az emberek királyai és vezérei közül a Kilenc legalkalmasabbat.²⁵ Örök életet és emberfeletti hatalmat ígér a számukra. „Alázata jeleként” ajándékozza nekik a Kilenc Gyűrűt.²⁶ Ezekről a Gyűrűkről viszonylag keveset tudunk: Szarumán (aki önmagát „Gyűrűművesként” aposztrofálja, és minden Hatalom-gyűrűről értékes adatokat gyűjt könyvtárába) a következőket állapítja a Kilencsel kapcsolatban: Az emberek gyűrűi ezüsből valók, és egyetlen borostyánkő díszíti őket. A nazgûlok²⁷ gyűrűi azonban az évszázadok folyamán elkeskenyedtek, összezsugorodtak, eredetileg barnás-vörösös kövük pedig vérvörössé vált. Csak a Nazgûlok Ura, a Boszorkányúr viselt ezüsből és aranyból kovácsolt gyűrűt. E Gyűrűk kezdetben erőt, jólétet és különleges képességeket biztosítottak viselőiknek, de lassanként mind az Egy Gyűrű, irányítása alá kerültek.²⁸ Végül gazdáik örökre az árnyak birodalmába távoztak: láthatatlanokká váltak mindenki, kivéve az Egy Gyűrű viselője számára: eleven lidércekké, Szauronhoz sok tekintetben hasonló, de nála csekélyebb erejű gonosz szellemekké torzultak, akik se nem élők, se nem holtak. Feltűnésük a másodkor XXIII. századának közepére tehető. Személyükről (bár *A Gyűrűk Urában* többször is szó kerül róluk) meglehetősen keveset tudunk. Mindössze három egyéniesítettebb alak akad közöttük. Vezetőjük, a Nazgûlok Ura (vagy Boszorkánykirály) aki talán egy „sötét númenori” – olyan númenori hatalmasság, aki a halandóságtól rettegve kerül Szauron hatalmába, talán a númenori birodalom egyik helytartója lehetett egy középföldei gyarmaton. Egy másik Gyűrűlidércnek ismerjük a nevét. Ő Khamûl (a „sötét keletlakó”). Valószínűleg őt küldik elsőként a Megyébe *A Gyűrűk Ura* történéseinek elején. Ezen felül a harmadikról tudjuk, hogy az ő neve Morgomir és hogy ő a Boszorkánykirály tanítványa.²⁹

5. A Hatalom-Gyűrűk természete

Ha össze kívánjuk foglalni a Gyűrűk szerepét Középfölde és az egész tolkien világ sorsában, akkor leghelyesebb, ha Tolkien Mester egyik levelét idézzük, amelyben Ő maga teszi ezt meg a leghatásosabb módon.

„Legfőbb erejük (s ez minden Gyűrű közös jellemzője) abban állt, hogy meggátolták vagy lassították a hanyatlást (azaz a »változást« sajnálatos dolognak tekintették), és megőrizték mindazt, amit környezetük vágyott és szeretett – de legalább annak látszatát – ez motiválta

²⁴ „Mert úgy mondják, a valák távozása után csönd volt; és Ilúvatar sokáig ült egyedül, és gondolkodott. Azután megszólalt: »Nézzétek a szeretett Földet, amely a quendi és az atani, a tündék és az emberek lakhelye lesz! Ám a tündék lesznek a legszebbek a Föld minden teremtményei közül, s több szépet fognak birtokolni és teremteni, mint az összes többi gyermekeim; s nagyobb áldásban lesz részük ezen a világon. De az embereknek újfajta ajándékot adok.« Ezért megparancsolta, hogy az emberek szíve ne találjon nyugalmat a világ határain belül; hanem hogy maguk alakítsák a sorsukat a világ erői és véletlenei közepette, túl az ainuk muzsikáján, amely minden más dolognak a sorsa; és cselekedeteik által teljesebbé ki a világ, a legapróbb részletekig.” *A Szilmarilok*, 2008. 47. p.

²⁵ Ez nem mindig és nem feltétlenül jelent gonosztságot és hitványságot: egy örögi hatalom éppen a legderekabbak megszerzésének örvend a leginkább.

²⁶ *A Szilmarilok*, 2008. 337. p.

²⁷ A Gyűrűlidércnek, másképp nazgûlok neve a Fekete Beszéd „nazg” azaz „Gyűrű” szavából ered. Ez a szó szerepel az Egy Gyűrű oldalát díszítő varázsigé jelei között is.

²⁸ *Szilmarilok*, 2008. 338. p.

²⁹ BrNK 552. p. 571. p.

többé-kevésbé a tündéket. Továbbá felerősítették birtoklójuk természetes tulajdonságait – ebben az esetben a »varázserőt« a megrontás és a hatalom iránti vágy motiválta. Végül azonban ezek más erőt is a birtokukban tartottak, olyat, amely sokkal inkább Szaurontól származott... mivelhogy láthatatlanná tették a látható testeket, s láthatóvá az árnyékvilág dolgait.”³⁰

Egy másik levelében így fogalmaz:

„A Gyűrű korunk allegóriájaként értelmezhető, ha úgy tetszik, annak az elkerülhetetlen végzetnek a jelképe, amely mindazokra les, akik hatalommal kísérlik meg legyőzni a gonosz hatalmát. De ez csak azért lehet így, mert minden hatalom – legyen az mágikus vagy mechanikus – hasonlóan működik.”³¹

Ne feledjük, hogy birtoklásukért két isteni eredetű lény tesz erőfeszítéseket: Szauron mellett Szarumán is megismerésükre, megértésükre tör a Tudás, Uralom, Rend érvényesítése érdekében,³² de mind a kettő kudarcot vall. A Három birtokosai: Elrond, Gandalf és Galadriel – bár maguk is varázsgyűrűket őriznek – az Egyet még érinteni sem merik, mert nem akarnak a hatalmába kerülni. Boromir meg sem szerzi, de már elbukik általa. A Legnagyobb Egyet végül a Legkisebbeknek Bilbónak és Frodónak kell hordoznia.

Ezért lesz *A Gyűrűk Ura* összetett jelentésű cím. A regény nemcsak Gyűrűkről, hanem Hordozóikról, és azon törekvésükről szól, hogy a Gyűrűk Urává váljanak. De a Gyűrűhordozók csak akkor válhatnak a Gyűrűk Urává, ha leküzdik a hatalom iránti vágyukat.³³

6. A Gyűrűk matematikája

Miért törekszik lélekszakadva a két legnagyobb tudású, Szauron és Szarumán minden Gyűrű megszerzésére? Miért kívánja a Fehér Tanács maradéka, Elrond, Galadriel és Gandalf a Gyűrű Szövetsége tekintetében is ellensúlyozni Szauron ördögi rendszerét?³⁴ A választ a Gyűrűk számában és a velük kifejezett architektúrában találjuk meg. Celebrimbor és Gil-Galad Három Tünde-Gyűrűt és Hét Törp-Gyűrűt szerez meg eredetileg. Szauron kezében van az Egy és a Kilenc. Mindkét csoport összesen tíz-tíz Gyűrűt birtokol. A 10 tökéletes szám: a *pentagram* összes (külső és belső) csúcsainak összege, és fölemlítése nem véletlen: mint korábban már jeleztük, Tolkiennek erős készítése van a szimbólumok matematikai,

³⁰ „The chief power (of all the rings alike) was the prevention or slowing of decay (i.e. 'change' viewed as a regrettable thing), the preservation of what is desired or loved, or its semblance – this is more or less an Elvish motive. But also they enhanced the natural powers of a possessor – thus approaching 'magic', a motive easily corruptible into evil, a lust for domination. And finally they had other powers, more directly derived from Sauron... such as rendering invisible the material body, and making things of the invisible world visible.”

Letter 131. To Milton Waldman, CARPENTER, Humphrey (edit) 1981. 172. p.

³¹ „You can make the Ring into an allegory of our own time, if you like: an allegory of the inevitable fate that waits for all attempts to defeat evil power by power. But that is only because all power magical or mechanical does always so work. You cannot write a story about an apparently simple magic ring without that bursting in, if you really take the ring seriously, and make things happen that would happen, if such a thing existed.”

Letter 109. To Sir Stanley Unwin, CARPENTER, Humphrey (edit) 1981. 140. p.

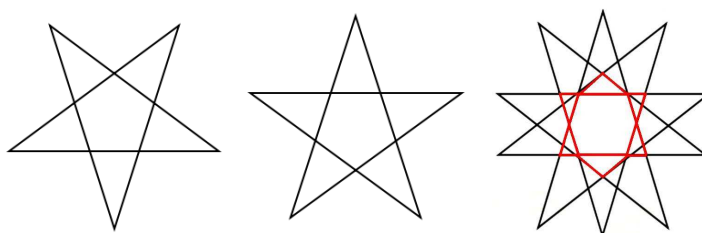
³² SZAMOSI Gertrud, 2011. 198. p. „Hatalom kell, hatalom, hogy minden lény végrehajtsa, amit rendelünk, a jó érdekében, amihez csak a Bölcs ért.” – mondja Szarumán *A Gyűrűk Ura* I. 354. oldalán.

³³ SZAMOSI Gertrud, 2011. 207. p.

³⁴ Szauron és a nazgûlok = 9 + 1. A Gyűrű Szövetsége (Frodó, Samu, Gandalf, Aragorn, Boromir, Legolas, Gimli, Pippin és Trufa) + az Egy Gyűrű = 9 + 1.

geometriai kifejezése iránt.³⁵ A pentagram szimbolikája pl. Númenor szigetének alakjában és sorsában is megjelenik. A fölfelé mutató hegyű pentagram pozitív jelkép, többek között „a jó célra fölhasznált erők” és a „fehér mágia” szimbóluma”, míg a lefelé mutató hegyű pentagram negatív, a bukást, ill. „a rossz célra fölhasznált erőket, a fekete mágiát” jelképezi.³⁶ A Gyűrűk egyik csoportja képviselheti a „jó varázslat”, a másik a „rossz varázslat” erejét. Hatalmuk azonban kétarcú, és kiszámíthatatlan, a Gonosz Gyűrűk a Jó képviselői, a Jó Gyűrűk a Gonosz képviselői birtokába kerülhetnek, és erejük eredeti céljaikkal szembefordíthatóvá válik.

Ha azonban valaki minden Gyűrűt megszerez, a két erő egyesül, s a két pentagram által alkotott *dekagram* jön létre. A dekagram nemcsak tökéletesen szimmetrikus (külső és belső csúcsainak összege *húsz*, magába foglalja mind a Rosszat, mind a Jót, elforgatása nem változtat irányulásain), s mindezen felül a még tökéletesebb *hexagram* – a teljes isteni hatalom jelképe – is benne rejtőzik. A dekagram birtoklója *mindenható*vá válik. Így lesz a Gyűrűk által képviselt hatalom matematikailag – és egyben vizuálisan – kifejezhetővé.

7. Aragorn Gyűrűje

Az emberek által képviselt erő – Tolkien felfogása szerint – az Ilúvatar által létrehozott világban az tényező, amely felülkerekedhet még a sorson is. Bár kisebbek és gyengébbek a többiekénél, de a hobbitok is emberi lények. Ha az ember árulóvá válik, akkor a Gonosz legfélelmetesebb szövetségese lesz (mint a Kilenc Gyűrűlidérc). De az ember – ha a jó oldalon küzd – a legreménytelenebb helyzetben is győzelmet arathat. A húsz Hatalom-gyűrűn felül a Gyűrűk Ura történetfolyamában még egy Gyűrű szerepel. Említései oly ritkák, és mellékesek, hogy csaknem megfeledkezünk róla. Eredetileg Felagund tündekirály adja Barahirnak, ő a fiának Berennek... végül Númenorba kerül, és legvégül Aragorn öröklí meg. Külleméről *A szilmarilokban* Beren és Lúthien históriájában esik szó először:

(...) „Beren szavai büszkén csengtek, s minden tekintet a gyűrűre tapadt, amelyet fölemelt, s ott szikráztak a zöld kövek, amelyeket a noldák még Valinorban csiszoltak. Mert olyan volt a gyűrű, mint két kígyó, s a szemük smaragd, a fejük aranyvirágok koronája alatt találkozott, amelyet az egyik kígyó emelt, a másik éppen bekapni készült: ez volt Finarfin házának jelvénye.”³⁷

Az összefonódó kígyók az öröklét jelképei. A smaragd szintén az örök életet képviseli,³⁸ az ókorban és a kora-középkorban gyakran húztak fejedelmi halottak ujjára smaragdokkal díszített aranygyűrűket. Vajon miért hordozza az ember az öröklét jelképét? Nem tudjuk. Csak azt, hogy Ilúvatarnek még van egy Terve velünk.

Tolkiennél minden más Gyűrű sorsa végül az elmúlás. A Hetet korábban Szauron

³⁵ GALUSKA László Pál, 2013. 77 – 84 . p.

³⁶ ZOBOR László, 2002. 56. p.

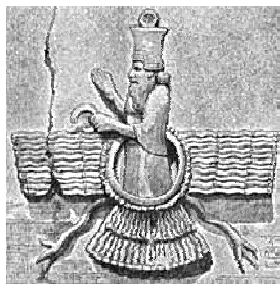
³⁷ *A szilmarilok*, 2008. 196. p.

³⁸ PÁL József, ÚJVÁRI Edit, 2001. http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm#s

szerezte meg. Az Egy Gyűrű a Végzet katlanában pusztul el, s vele együtt a Kilenc is megsemmisül. ³⁹ A Gyűrűhordozók végül mind Nyugatra mennek. Gandalf, Elrond és Galadriel elviszik magukkal a Hármat Középföldről. De Aragorn – és vele Barahir Gyűrűje – az ember világában marad. Egy Gyűrű Úr lesz Mind felett...

8. Függelék

1. ábra: Ormuzd, a Mindenható, képforrás: <http://www.dol.pe.kr/sin/story/images/ormuzd5.gif>

2. ábra: Ormuzd megbízza Ahrimánt,
képforrás: http://www.absoluteastronomy.com/topics/Ahura_Mazda

³⁹ Marjai Éva, 2011. 131. p. p.

3. ábra: Winchesteri Psaltérium v. Blois-i Henrik herceg psaltériuma, 1250-es évek.
Képforrás: <http://demonagerie.tumblr.com/>

Felhasznált források

- [1] Candler (Jr.), Peter M.: Tolkien or Nietzsche, Philology and Nihilism, [unpublished working paper], Tolkien Gateway (2006) [on-line] elérhető: http://tolkiengateway.net/wiki/Peter_M._Candler,_Jr (letöltés: 2013. október 11.)
- [2] Carpenter, Humphrey: J. R. R. Tolkien élete, Ember a mű mögött, Bp., Ciceró (2001)
- [3] Carpenter, Humphrey (edit): The Letters of J. R. R. Tolkien, London, George Allen & Unwin (1981)
- [4] Carter, Lin: Imaginary Worlds, The Art of Fantasy, New York, Ballantines Books (1973)
- [5] FEJES János: Kozmogónia és theogónia Tolkien mitológiájában, Füzesy Tamás, Nagy Andrea, Pődör Dóra dr. (szerk.): J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs, Bp., Magyar Tolkien Társaság, (2012) 37 – 48. p.
- [6] Galuska László Pál: A szimmetria szerepe a tolkien utópiában, Könyv és Nevelés, (2013/2) 77 – 84. p.
- [7] Marjai Éva: Sztúr horgász a multidiszciplináris pácban, Füzesy Tamás, Nagy Andrea, Pődör Dóra dr. (szerk.): J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs, Bp., Magyar Tolkien Társaság, (2012) 127 – 138. p.
- [8] Pál József, Újvári Edit: Smaragd szócikk, Szimbólumtár, Bp., Balassi, (2001) [on-line] elérhető: http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm#s (letöltés: 2014. január 12.)
- [9] Seligmann, Kurt: Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban, Bp., Gondolat (1987)
- [10] Szamosi Gertrud: Szubjektum és hatalom diskurzusai A Gyűrűk Urában, Füzesy Tamás, Nagy Andrea, Pődör Dóra dr. (szerk.): J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs, Bp., Magyar Tolkien Társaság (2012) 195 – 208. p.
- [11] Tarcsay Tibor: Az átok szerepe Tolkien mitológiájában, Füzesy Tamás, Nagy Andrea, Pődör Dóra dr. (szerk.): J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs, Bp., Magyar Tolkien Társaság (2012) 219 – 226. p.
- [12] Tolkien, J. R. R.: A Gyűrűk Ura I-III., Bp., Európa (2002)

- [13] Tolkien, J. R. R.: A hobbit, Bp., Európa (2011)
- [14] Tolkien, J. R. R.: A szilmarilok, Bp., Európa (2008)
- [15] Tolkien, J. R. R.: Befejezetlen regék Númenorról és Középföldéről, Bp., Európa (1996)
- [16] Tolkien, J. R. R.: Elveszett mesék könyve, Bp., Cartaphilus, (2011)
- [17] ZOBOR László: Az ősminták ereje (doktori értekezés), Bp., Magyar Iparművészeti Egyetem, (2002) [on-line] elérhető:
<http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezesek/DLAertekezes-ZoborLaszlo-2003.pdf>
(letöltés: 2012. szeptember 13.)
- [18] „Winchester Psalter” or „Psalter of Henry of Blois”, The British Library, BL Cotton MS Nero C IV. [on-line] elérhető:
http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Cotton_MS_nero_c_iv (letöltés: 2013. szeptember 08.)

Szerző

Galuska László Pál Dr.: Magyar Nyelv és Irodalom Szakcsoport, Alaptudományi és Szakmódszertani Intézet, Tanítóképző Főiskolai Kar, Kecskeméti Főiskola. Kecskemét, 6000 Kaszap u. 6 – 14., Magyarország. E-mail: galuska.laszlo@tfk.kefo.hu